

Nuaym b. Abdükülâl'e elçi olarak gönderdi.

Ayyâş Hz. Ömer'in hilâfeti zamanında Şam'da vefat etti. Yemâme, hatta Yer-mük savaşlarında şehid olduğu da söylenir. Hz. Peygamber'den rivayet ettiği birkaç hadis Ahmed b. Hanbel'in *e'l-Müsned*'inde (III, 420; IV, 347) ve İbn Mâce'nin *es-Sünen*'inde ("Menâsik", 103) yer almıştır. Kendisinden oğlu Abdullah, Enes b. Mâlik, mürsel* olarak da Ömer b. Abdülazîz hadis rivayet etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 420; IV, 347; Buhârî, "Ezân", 128, "İstisâkâ", 2, "Cihâd", 98, "Enbiyâ", 19; Müslim, "Mesâcid", 294-295; İbn Mâce, "Menâsik", 103; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 124, 156, 254; Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 46, 350; II, 603; III, 1118; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 256, 321, 327; II, 367, 474-477; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 282, 283; III, 271-272; IV, 129-133; VIII, 274, 301; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 230; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 240; IV, 320-321; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 467; *Tehzîbü'l-Tehzîb*, VIII, 197; *Tecrid Tercemesi*, II, 811-813; Hasan İbrâhim, *İslâm Tarihi*, I, 196-197; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), İstanbul 1981, II, 223-225.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

AYYÂŞİ

(الأياشي)

Ebû Sâlim Abdullâh b. Muhammed
b. Ebî Bekr es-Sicilmâsî el-Ayyâşî
(ö. 1090/1679)

Faslı mutasavvıf,
muhaddis ve fâkih.

1037'de (1628) Fas'ta doğdu. Sicilmâse havzasının Büyük Sahra sınırı bölgesinde yaşayan Ayt Ayyâş (Ayyâşoğulları) adlı bir Berberî kabilesine mensuptur. Önce babasından ve kardeşinden, sonra da Ebû Zeyd İbnü'l-Kâdî ve Abdülkâdir el-Fâsî gibi memleketinin tanınmış âlimlerinden ilim tahsil etti. Daha sonra Mısır'a giderek orada Ali el-Uchûrî, Şehâbeddin el-Hafâcî, Abdülkâdir el-Mahallî'nin derslerine devam etti. Mekke ve Medine'yi üç defa ziyaret etti. *er-Rihletü'l-Ayyâşîyye* adlı eserini son olarak Medine'de bulunduğu sırada yazdı. Ayrıca burada hadis dersleri verdi. Ebû İshak İbrâhim eş-Şehrezûrî'ye intisap etti. Elli üç yaşında 10 Zilkade 1090'da (13 Aralık 1679) vebadan öldü.

Eserleri. 1. *er-Rihletü'l-Ayyâşîyye* (I-II, Fas 1306, 1318; Rabat 1977). Asıl adı *Mâ'ül-mevâ'id* olan eser Fas ile Mekke arasındaki kervan yolunu, o bölgede yaşayan halkın örf ve âdetlerini, âlim ve sûfilerini anlatır. Eser ayrıca *Muktefâfât*

min Rihleti'l-Ayyâşî adıyla kısaltılarak neşredilmiştir (Riyad 1984). 2. *Tenbîhü'l-himemi'l-aliyye 'ale'z-zühd fi'd-dün-yâ'l-fânîyye*. 3. *el-Hüküm bi'l-'adl ve'l-inşâfi'd-dâfi*. 4. *en-Nûrû'l-bâsim fi cümleti min kelâmi Ebî Sâlim*. Oğlu Hamza tarafından derlenen şiirleri. 5. *İktifa'l-âşâr ba'de zihâbi ehli'l-âşâr*. 6. *İthâfû'l-aşillâ' bi-esânîdîl-ecillâ'*. Hocalarının ve bazı âlimlerin biyografilerini ihtiva eden son iki kitabın aynı eser olduğu söylenmektedir. Ayrıca *bey** hakkında daha sonra şerhettiği fıkha dair manzum bir risâlesi de vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayyâşî, *er-Rihletü'l-Ayyâşîyye*, Rabat 1977, I-II; *Muktefâfât min Rihleti'l-Ayyâşî*, Riyad 1984; Zebidi, *İthâfû'l-aşfiyâ*, s. 228; Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, I, 115; Muhammed Mahlûf, *Şecere-tü'n-nûri'z-zekiyye*, Kahire 1349, I, 314; Brockelmann, *GAL*, II, 616; *Suppl.*, II, 711; Abdülhay el-Kettânî, *Fihristü'l-fehâris*, I, 168-169; II, 832-835; Mohammed ben Cheneb, "Ayyâşî", *İA*, II, 79-80; a.m.f. — [Ch. Pellat], "al-Ayyâşî", *El²* (İng.), I, 795.

HASAN KÂMİL YILMAZ

AYYILDIZ

Türk bayrağının başlıca unsurları ve
Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî alâmeti.

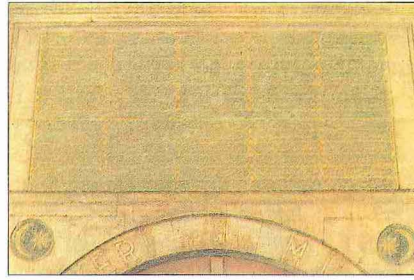
Ayyıldızın hangi tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nin resmî alâmeti olduğu açık şekilde ortaya konulamamıştır. Ay yani hilâlin (bk. HİLÂL) çok eskiden beri Türkler'de kullanılan bir sembol ve millî alâmet olduğu bilinmektedir (Esin, 313-359). Osmanlı Devleti'nde de sancak, alem ve tuğ gönderlerinin uçlarında, hatta başka yerlerde tepelik olarak ay kullanılmıştır (bk. ALEM). Fakat bunun iki kolunun arasına bir yıldız konulması oldukça yenidir. Önceleri bu yıldız çok şualı bir rozet biçiminde idi. Şimdiki beş uçlu yıldız şeklini alması ise çok yakın tarihlerde olmuştur. Eski Türk sancak ve hatta kumaşlarında ay ve bunun içinde çok şualı bir motif bulunmaktadırlar. Ancak bu sonuncu motifin bir yıldız değil güneş alâmeti olduğunu iddia edenler de vardır. 1571'de İnebahtı (Lepanto) deniz savaşında İtalyanlar'ın eline geçen ve o zamandan beri Pisa'da Sando Stefano dei Cavalieri Kilisesi'nde saklanan bir Türk sancağında, "zülfikar" adı verilen çifte lamalı kılıçtan başka bir ay ve bunun içinde de bir yıldız bulunmaktadır. Topkapı Sarayı'nda Kanûnî Sultan Süleyman'ın çakırsı olarak kabul edilen bir dokuma üzerinde (Envanter, nr. 4414), uçları kapalı bir ay (hilâl) içinde çok şualı

bir yuvarlak vardır ki bu bir bakıma yakın tarihlerin yıldızının bir öncüsü olarak kabul edilebilir. Yine aynı müzedeki iki ipek gömlek üzerinde de (Envanter, nr. 4496, 4649) aylar ve bunların içlerinde altı şualı yıldızlar görülmektedir.

Diğer taraftan Batı Avrupa'da daha XVI. yüzyılda Türk Devleti'nin alâmeti olarak ayyıldız kullanılıyordu. Nitekim 1592 yılında, Avusturya'da Viyana'daki başkîlise (katedral) olan Stephansdom'un çan kulesinin tepesinde I. Viyana Kuşatması'nın (1529) hâtırası olarak madenî bir levhadan kesilmek suretiyle yapılmış bir ay ile içinde altı şualı bir yıldızdan meydana gelen bir alem konulmuştu. II. Viyana Kuşatması'nın (1683) Türkler aleyhine sona ermesi üzerine 14 Temmuz 1686'da bu alem yerinden sökülerek kaldırılmıştır. Türk ordusunun kuşatmayı kaldırıp çekilmeye başladığı günün hâtırası olarak da Viyana fırıncılarının yaptıkları ve bugün hâlâ pişirilen ayçörek (kipfel) ile üst yüzü önceleri altı, sonraları beş bıçak çizgisi ile yarılmış küçük ekmek de (kaisersemmel) Türk ayyıldızının hâtıraları olarak kabul edilmektedir. XVI. yüzyılda Osmanlı-Türk Devleti'nin ayyıldız ile temsil edildiğini, o yıllarda basılmış bir kitabın takdim sayfasındaki gravürden de öğrenmek mümkündür. Bartholomeo Georgievitz adında bir papazın 1553 yılında Roma'da basılan Türkler'e karşı polemik mahiyetindeki bir risâlesinde, kitabın adının yazılı olduğu boşluğu iki yandan çerçeveleyen iki resim vardır. Bunlardan biri Mukaddes Roma-Cermen İmparatoru V. Karl'ı, diğeri ise aynı yıllarda Osmanlı Devleti'nin başında bulunan Kanûnî Sultan Süleyman'ı temsil etmektedir. Bu iki hükümdarın başları üstlerinde yer alan arma kalkanlarının içlerinde her iki devleti temsil eden armalara yer verilmiştir. Alman imparatorunun kartal ile temsil edilmesine karşılık Osmanlı padişahının armasında bir ay ile altı şualı bir yıldız bulunmaktadır. Bundan da Kanûnî Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarında Osmanlı Devleti'nin Batı'da ayyıldızlı bir alâmetle tanındığı anlaşılmaktadır. Zaten J. Siebmacher'in 1605'te basılan armalar hakkındaki kitabında da Osmanlı armaları kırmızı zemin üzerinde beyaz ayyıldız ile ay ve çarkıfelek şekillerinde gösterilmişti.

Osmanlı devrinde Türk bayrağı zülfikarlı veya üç hilâlli olmakla beraber daha XVI. yüzyılda Batı'da Osmanlı Devleti'nin alâmeti olarak, seyrek de kullanılsa ay ve çok şualı yıldız tanınıyordu. Fa-

kat ayyıldızın bir devlet sembolü olarak resmen kabulü, bildiğimiz kadarıyla III. Mustafa (1757-1774) devrinde başlamış, I. Abdülhamid (1774-1789) ve bilhassa III. Selim (1789-1807) dönemlerinde de iyice yerleşmiştir. Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî'nin *Mecmûa-i Tevârîh* adlı eserinde, "Frenk Beyzâde Kont'un (De Tott olmalı) döktürdüğü topar tuğradan başka Devlet-i Osmâniyye'ye mahsus olan nişân-ı şerif-i âlî-şânın dahi resmolunması 1187'den (1773-74) itibaren usulden olmuştur" (vr. 85^a) denildiğine göre, bu "nişân-ı şerif-i âlî-şân"ın ayyıldız olması kuvvetle muhtemeldir. Napolyon'un Yafa'da ganimet olarak ele geçirdiği ve Akkâ önüne getirdiği, fakat burada başarısızlığa uğrayınca geri çekilirken 22 Mayıs 1799'da denize attırdığı Türk toparlarının namluları üstünde de ayyıldız bulunmaktaydı. İstanbul'da Askerî Müze'de ve Rumelihisarı önünde de ayyıldızlı toparlar vardır. Başbakanlık Arşivi'nde hatt-ı hümayunlar arasında bulunan tarihsiz bir belge (nr. 14553), ayyıldızın III. Selim zamanında resmen devlet alâmeti olarak kullanıldığını göstermektedir. Tophane ve Top Arabacıları Nâzırı Resid Mustafa Efendi'nin yazarak sadrazama takdim ettiği takririn kenarına padişahın yazdığı bir notta, toparların üzerlerine tuğradan başka "... ağzına karîb mahalle hilâl şekli ile bir yıldız resmoluna..." denilmektedir. Bugün İstanbul'da Deniz Müzesi'nde bulunan, Tersâne-i Âmire Emîni Osman Efendi tarafından takdim edilmiş 18 Zilkade 1207 (27 Haziran 1793) tarihli *buyruldu**da, donanma kalyonlarına çekilecek sancakların al renkte olması ve üzerlerinde beyaz ay ve yıldız bulunması öngörülmüştür. III. Selim'in

Aya İrini Kilisesi (eski Harbiye Ambarı - Askerî Müze) kapısındaki ayyıldız

saltanat yıllarından itibaren ayyıldız hemen her yerde kullanılır olmuştur. 1957 yılında Sivas'ta Güdükminare denilen türbenin karşısındaki güzel ve eski bir evin saçağı altında boya ile işlenmiş ayyıldız ve 1211 (1796-97) tarihi görülyordu.

Osmanlı Devleti'ni temsil etmek üzere XIX. yüzyılda, üzerinde çeşitli silâhlar, sancaklar ve alt kenarında nişanlar bulunan arma kullanılırken bayrakta da biçimleri şimdikiye pek uymayan ayyıldız alâmeti kabul edilmisti. Bu durum böylece Cumhuriyet'in başlarına kadar sürüp gitmiştir. Çeşmelerde, mezar taşlarında, cami ve tekke kapılarında, Çanak-kale tabaklarında, fincanlarda, işlemlerde, çeşitli deri ve madenî eşya üzerinde ayyıldız motifi ile karşılaşılır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ayyıldız bayraklarda biraz gelişigüzel işlenirken 1933'te belirli ölçü ve nisbetlere göre yapılması tamim edilmiş, 1936 yılında da bu hususta bir kanun çıkarılarak 1937'de nizamnâmesi yayımlanmıştır (bk. BAYRAK). Müslüman ülkelerin birçoğu da ayyıldızlı

resmî devlet arması olarak kabul etmişler ve değişik renklerdeki bayraklarına koymuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârîh*, vr. 85^a; Jacob Artin Pacha, *Contribution à l'étude du blason en Orient*, London 1902; *Türk Bayrağı Kanunu*, İstanbul 1936; *Türk Bayrağı Kanunu ve Nizamnamesi*, İstanbul 1938; Fevzi Kurtoğlu, *Türk Bayrağı ve Ayyıldız*, Ankara 1938; a.mlf., "Sancağımız", *Deniz Mecmuası*, sy. 329, İstanbul 1933; W. Ridgway, "The Origin of the Crescent", *Royal Anthropological Society*, 1908; Ali [Miralay], "Sancağımız ve Ay-Yıldız Nakşı", *TTEM*, VIII, 1/2 (1932), s. 158-182; 257-265, 376-390; Ahmed Refik, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Arması Nasıl Oluyor?", *İkdam*, İstanbul 26 Teşrinisani 1925; Halil Hâlid, "Türk Hilâlinin Aslı, I", *DİFM*, 1/2 (1932), s. 158-182; a.mlf., "Türk Hilâlinin Aslı, II", a.e., 1/3 (1926), s. 36-51; Tosyavizâde Osman Rifat, "Bayrağımıza Dair Birkaç Söz", *İstanbul Belediye Mecmuası*, VII/84 (1931), s. 446-458; Rıza Nour, "L'histoire du Croissant", *Revue de Turcologie (Türk Bilik Rövüşü)*, 1/3, İskenderiye 1933, s. 232 vd.; Armenag Sakisian, "Le Croissant comme emblème national et religieux en Turquie", *Syria*, XXII, Paris 1941, s. 66-80; Emel Esin, "Kün-Ay (Ay-Yıldız Motifinin Proto-Türk devirden Hakanlılara kadar İkonografisi)", *TTK Bildiriler*, I (1972), s. 313-359; Semavi Eyice, "Ay-Yıldız'ın Tarihi Hakkında", *TED*, sy. 13 (1983), s. 31-66; G. de Genoulac, "Croissant", *Gr.E*, XIII, 463; R. Ettinghausen, "Hilâl", *EI*² (İng.), III, 381-385.

SEMAVİ EYİCE

AZAB

(bk. AZEB).

AZÂB

(bk. AZAP).

ÂZAD

(bk. ÂZAT).

ÂZÂD, Ebü'l-Kelâm

(bk. EBÜ'L-KELÂM ÂZÂD).

ÂZÂD-ı BİLGRÂMÎ

(Azad Bilgramî)

Mîr Gulâm Âlî b. Nûh el-Hüseynî el-Vâsıtî el-Bilgrâmî (ö. 1200/1786)

Hindistanlı âlim ve şair.

Âzâd ve Hassânü'l-Hind lakaplarıyla meşhurdur. 18 Haziran 1704'te Leknev'e bağlı Bilgram kasabasında pek çok ilim adamı yetiştirmiş bir ailede doğdu. Soyu, Hz. Hüseyin'in torunu Zeyd b. Ali'ye

1- 1553'te Roma'da basılan Georgijevic Bartholomeo'nun *Profetia del Turchi* adlı eserinin başlık sayfasındaki ayyıldız (C. Gollner, *Turcica II*, s. 28). 2- XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait bir dokümanda ayyıldız motifi (TSM, Envanter, nr. 16.234). 3- 1802'de dökülmüş bir top üzerinde ayyıldız (Rumelihisarı, Teşhir, Envanter, nr. 3). 4- II. Mahmud Sebîlî'nin ayyıldızlı alemleri

